

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” din IAȘI

FACULTATEA DE ISTORIE

Învățământ la distanță

**STUDIUL IZVOARELOR.
ȘTIINȚE SPECIALE**

**(ȘTIINȚE SPECIALE ALE ISTORIEI.
PALEOGRAFIA ROMÂNNO-CHIRILICĂ)**

Autor: Prof.univ.dr. Gheorghe PUNGĂ

Titular: Prof.univ.dr.asociat Ștefan-Sorin GOROVEI

**ANUL II
SEMESTRUL I
2014 - 2015**

ISSN 1221-9363

CUPRINS

I. Introducere	3
II. Introducerea alfabetului latin	5
III. Elemente de diplomatică	7
IV. Elemente de cronologie	7
1. Noțiuni de cronologie tehnică astronomică	8
2. Elemente cronologice secundare	10
V. Sigilografia	12
VI. Alfabetul	17
- Bibliografie	19
- Mic glosar heraldic	20
- Planșe	22

I. Introducere

Paleografia româno-chirilică este știința auxiliară a istoriei care se ocupă cu citirea, studierea și transcrierea corectă a documentelor (hrisoave, ispisoace, testamente, etc.) și a manuscriselor scrise în limba română cu alfabet chirilic. S-a afirmat de către cercetători că ea poate fi considerată „regina” științelor speciale ale istoriei. Și aceasta pentru că multe discipline, cum ar fi epigrafia, genealogia, cronologia, numismatica, codicologia datorează paleografului descifrarea diferitelor texte.

Spre deosebire de alte paleografii, cea care se ocupă de cercetarea izvoarelor redactate în limba română are unele elemente specifice. Avem în vedere, în primul rând, faptul că spre deosebire de alte paleografii (sârbă, bulgară, rusă) în cazul nostru alfabetul chirilic este folosit pentru o limbă neslavă care are un fonetism și o structură diferită. De aici și dificultatea redării valorii fonetice a textelor elaborate în limba română cu alfabet chirilic până la mijlocul secolului al XIX-lea. Pe de altă parte, tot de aici derivă și necesitatea înlocuirii acestei grafii cu una specifică limbii române. Să remarcăm totuși că *biruința scrisului în limba română* a fost un fenomen cultural complex, de lungă durată, poate cel mai important din epoca medievală (P.P.Panaitescu).

În ceea ce privește cauzele și împrejurările care au dus la introducerea limbii române în documentele de cancelarie și în cele private ca și în biserică au existat mai multe opinii.

Așa numita *teorie husită* enunțată prima dată de N.Iorga (1904) și acceptată apoi și de alți cercetători susține că Reforma lui Jan Hus din Boemia a determinat introducerea limbii române în biserică.

Alți specialiști consideră că propaganda catolică de lungă durată ar fi dus la apariția primelor cărți teologice în limba română.

Problema începuturilor scrisului în limba română a intrat într-o nouă fază odată cu descoperirea a așa-numitelor rotacizante: *Codicele Voronețian*, *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voronețiană* și *Psaltirea Hurmuzaki*. Plecând de la caracterul arhaic al limbii celor patru manuscrise, unii cercetători au crezut că ele s-ar putea data înaintea secolului al XVI-lea. Folosind și hârtie, prin grafie, prin descifrarea unor notițe criptografice, prin vechimea originalelor după care au fost copiate, prin raportarea la anii de apariție a versiunilor coreșiene etc) specialiștii au propus diverși ani cuprinși între 1423 și 1585. Reluând cercetarea, recent Alexandru Mares și Ion Gheție au demonstrat, credem, că aceste texte au fost copiate la mijlocul secolului al XVI sub influența curentului cultural protestant. După aceiași reputați lingviști, cărțile de slujbă n-au putut fi traduse decât din inițiativa Reformei. Astfel, *Liturghierul* tipărit de Coresi la 1570 a fost rodul unei astfel de inițiative patronată de episcopul calvin Pavel Tordasi. De altfel, trebuie să observăm că toate cărțile tipărite în limba română de Coresi se adresau doar românilor din Ardeal; pentru a preveni extinderea Reformei la est și sud de Carpați domnii din Moldova și Muntenia nu comandau decât tipărituri în limba slavonă.

Textele românești din secolul al XVI-lea, în număr de aproximativ 200, cuprind o treime texte literare și două treimi documente de tot felul, notițe scrisori, însemnări etc. După cum se cunoaște, primul document databil este scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung din 1521. Restul textelor ajunse până la noi sînt posterioare anului 1550, ele devenind din ce în ce mai numeroase cu cât ne apropiem de sfârșitul veacului. Această scriere pătrunde timid în cancelaria lui Mihai Viteazul (1600), iar doi ani mai târziu și în cancelaria domnilor moldoveni. În unele acte particulare emise de preoți, boieri, mici dregători locali sau chiar de unii domni (cazul lui Petru Șchiopu) ea fusese folosită și în anii anteriori.

Faptul că primul text românesc databil este din 1521 nu înseamnă că limba română nu a putut fi întrebuințată în scris și înaintea acestei date. Mulți specialiști au încercat să plaseze alcătuirea unor astfel de texte înainte de 1500. După părerea lui P.P.Panaitescu trebuie să excludem orice influență externă atât în ceea ce privește primele acte interne cât și în ce privește traducerea în limba română a celorlalte texte religioase. În cazul textelor cu caracter laic autorul încerca o explicație prin ridicarea unei noi pătri sociale care nu știa slovenește și nu voia să învețe limba stăpânilor ca și prin dezvoltarea orașelor și a comerțului care necesita un număr mare de cunoscători de carte. S-a observat, pe bună dreptate, că această interpretare este mecanică, impusă de ideologia marxistă, care pune pe primul plan factorul intern.

Trebuie să recunoaștem însă că scrierea actelor particulare, a corespondenței, a testamentelor și a diverselor însemnări nu s-au făcut sub influența externă; acestea au fost, de altfel, cele dintâi încercări de folosire a limbii române. În Țara Românească, după scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung (1521) urmează un zapis de vânzare a unei părți de moșie de la 1563-1564; o mărturie a egumenului mănăstirii Bistrița (21 decembrie 1573); un zapis de cumpărare a unui teren (1576); două zapise de vânzare a unor locuri (1579-1580; 25 martie 1582) un testament al călugăriței Maria (1591-1600). Acestea sînt continuate tot de astfel de izvoare pînă în vremea când Mihai Viteazul ocupă Transilvania, perioadă în care au fost depistate mai multe documente care nu mai aveau un caracter strict particular. În acest sens, să ne reamintim că domnul muntean a reușit să impună folosirea și a limbii române în cancelaria din această provincie.

Putem vorbi, așadar, de un proces cultural ce a durat mai multe decenii ce a avut și implicații politico-sociale. De relevat este și faptul că actele și scrisorile emise în timpul stăpînirii Ardealului nu aparțineau unor mici boieri cum credea P.P.Panaitescu, ci marilor săi dregători; vistierul Dumitrachi, marele vistier Bărcan, logofătul Fiera, vistierul Nica, logofătul Teodosie, acestea fiind redactate chiar de ei (cazul lui Bărcan și Teodosie) sau de unii grămăticii. Ei erau cunoscători și ai limbii slavone din moment ce preambulul și formula finală sînt elaborate în această limbă.

În Moldova întîlnim o situație asemănătoare. Aici remarcăm, în primul rînd numeroasele însemnări, redactate în limba română de Petru Șchiopu. Și aceasta pentru că domnul care a trăit mult timp în mediul grecesc cunoștea alfabetul chirilic nu și slavona. O situație oarecum asemănătoare o regăsim și în mediul sătesc unde martorii consemnați în unele zapise, cum ar fi cel din 23 iulie 1592, subscriu în limba română: „Eu Ionu dascălu amu scrisu cu zisa lu(i) Ionu Budalu”.

Cum era și firească, în Transilvania, cu excepția stăpînirii lui Mihai Viteazul, limba română, poate fi întîlnită doar în actele particulare.

Unii cercetători au încercat să coboare data folosirii limbii române în scris.

Cu două decenii în urmă Michel Ballard descoperă în arhivele genoveze un act din 25 august 1360, prin care un locuitor al Chilei, aga Costa, se împrumută cu o sumă de bani de la un negustor din Pera. Conform documentului amintit, contractul s-a tradus „de lingua latina în romecha et de romecha in latina”. Cercetătorul francez a considerat că aceasta ar fi prima mențiune a scrisului în limba română (romecha=română). La puțin timp (1983), Andrei Busuioceanu a publicat o notă sugestiv intitulată *O nouă descoperire despre vechimea limbii române scrise*. După opinia noastră actul emis în Chilia avea în vedere o traducere din latină în greacă („romecha”=romei) și invers, cum se obișnuia în cadrul unor astfel de tranzacții financiare.

Există și alte fantezii vehiculate în lucrări mai vechi sau mai noi. După unii cercetători, *Codicele de la Ieud* ar fi fost copiat la 1391. De fapt acest an se referă la momentul căderii unor stele, informație care apare într-o variantă slavonă, copiată pe la 1630. Bogdan P.Hașdeu credea că în vremea lui Ștefan cel Mare s-ar fi scris un *Cântec de luptă* în

versuri românești. S-a demonstrat însă că și aceasta este o copie de la sfârșitul secolului al XVI-lea.

Cei mai mulți cercetători au crezut că varianta moldovenească a scrisorii de jurământ de la Colomeea ar fi fost redactată în limba română. Aceștia se bazează pe o însemnare făcută pe o variantă latină a jurământului: „Acest act a fost tradus din românește în latinește, dar regele a primit exemplarul scris în slovenește” („Haec inscripcio ex Valachio in latinum veres est, sed rex Rutheniam lingua scriptum accepta”). Și această interpretare este însă forțată.

După cum se obișnuia în cadrul relațiilor moldo-polone, omagiul personal se depunea cu câteva zile înaintea jurământului scris. Astfel, dacă la Colomeea ceremonialul a avut loc pe 12 septembrie 1485, documentul în limba latină emis pentru Coroana poloneză este din 15 septembrie iar varianta slavonă pentru Moldova a fost redactată a doua zi.

Lingviștii și unii istorici cred că adnotarea de mai sus se află pe o copie latină. Aceasta a fost comandată de regele polon pentru a se vedea dacă nu există deosebiri între cele două documente.

Dovada categorică că s-a tradus din slavonă și nu din română (să nu uităm că în Polonia, Moldova era numită Valahia) o constituie faptul că această copie are data 16 septembrie (și nu 15) și este identică cu originalul slavon.

În registrele de socoteli ale Sibiului sub data 30 septembrie se consemna că s-a plătit unui preot român (Sacerdoti Wallachicati) un florin pentru redactarea unor scrisori „în aceeași limbă”. Majoritatea specialiștilor văd și în această însemnare o mărturie despre existența unor vechi scrisori românești. Fiind un preot român care știa slavonește și această interpretare trebuie privită cu unele rezerve.

Existau mai multe categorii de dieci (grămăticici) care au scris în limba română: 1) cancelaria domnească; 2) cancelaria târgurilor; 3) cancelaria satelor; 4) casele marilor boieri.

Diecii satelor și târgurilor provin, în general, din familii ale micii boierimii, ei scriind actele de vânzare-cumpărare a moșiilor, cei din cancelaria domnească fac parte din familii cu venituri diverse: de la micii boieri până la marii dregători.

II. Introducerea alfabetului latin

Înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin a fost rezultatul unui proces îndelungat care străbate întreaga cultură românească scrisă din epoca medievală și modernă.

Primul român care a întrebuițat sistematic alfabetul latin a fost marele logofăt Luca Stroici, despre care s-a crezut că a studiat în mediul german sau cel polonez.

Unii cercetători au considerat că nu există nici un fel de mărturie din care să surprindem direct motivele acestei acțiuni ortografice.

Mărturia însă există: nu s-a observat că Luca Stroici iscălește cu litere latine doar ispisoacele domnești emise de cancelaria Moldovei în timpul domnului care „de naștere a fost sas, de lege luteran”, Iancu vodă (noiembrie 1579 – septembrie 1582). În urma revenirii lui Petru Șchiopu pe tronul Moldovei, același dregător a scris ispisoacele domnești doar cu chirilice, datându-le după „era constantinopolitană”.

Între cancelariile primilor doi voievozi cu convingeri protestante există și alte asemănări: dacă la 1563, unele urice aveau semnătura în limba greacă „Ioan voievod” și formula slavonă „Stroici a iscălit”, în timpul lui Iancu Sasu, există subscrieri de tipul „Stroicz, anno 1580”; „Stroicz logofet, 19, anno 1580”. De reținut este și faptul că în ultimul caz nu este vorba de o scriere în limba română, ci doar de folosirea alfabetului latin și a cifrelor arabe, probabil tot sub influența Ardealului. Astfel, chiar tatăl marelui logofăt semna „Iohannes Stroitz camerarius Rodnensis” în perioada când activa în această provincie. În aceste condiții, ne-am putea explica și de ce Iancu Sasu l-a numit șef al cancelariei domnești pe Luca Stroici: ambii au copilărit și studiat în Transilvania și poate și în Moldova, au avut

aceleași afinități culturale și confesionale, fiind apropiați și în calitate de rude ale familiei lui Petru Rareș.

Se știe, de asemenea, că în acest spațiu au circulat și cele mai vechi versiuni românești ale rugăciunii de bază a creștinilor *Tatăl nostru*, ele fiind atestate documentar chiar în perioada în care Ion Stroici este menționat în calitate de cămăraș de Rodna. Cercetări recente au emis ipoteza că „versiunea Luca Stroici” publicată în Polonia, este o traducere după un text latin și nu unul slavon, făcută, probabil, după ediția sibiană a *Tetraevanghelului*.

Care au fost cauzele tipăririi acestei versiuni românești, cu alfabet latin în anul 1594? Hașdeu considera că Luca Stroici a scris astfel „din imboldul conștiinței sale latine”, „vrând ca prin simpla expoziție a rugăciunii dominicale române, să scoată la lumină și să arate la iveală începuturile națiunii sale”. În schimb, polonezul Emil Kaluzniacki afirmă că acest text are „tot atâta de puțin comun cu conștiința latină ca și *Tatăl nostru* publicat în 1592 de Megister sau de Andrei Müller, în 1680” și că Stroici nu a vrut decât să ofere învățaților străini care nu cunoșteau alfabetul chirilic, puțința de a-și forma o idee despre „spiritul și caracterul limbii române”.

Mai recent, Emil Vărtosu considera că în acest act cultural trebuie să vedem și influența școlilor catolice poloneze și a umaniștilor italieni, de la care „Luca Stroici ar fi căpătat și conștiința originii latine a moldovenilor, la a cărei revalorificare se va fi gândit, încercând să se folosească de litere „strămoșești”.

După opinia noastră, răspunsul la această complexă întrebare nu se poate da fără o succintă analiză a contextului intern și internațional în care s-a produs acest fenomen cultural. Astfel, mai întâi, trebuie remarcat faptul că ideea romanității noastre nu se găsește la nici unul dintre cronicarii moldoveni de limbă slavonă din veacul XVI. Apoi, latinitatea românilor este evidențiată de oameni politici și de cultură ai Europei în special în acei ani în care se inițiau „ligi creștine” și „cruciade” antiotomane. Astfel, la intrarea sa în Moldova, Despot, în calitate de trimis al „Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană”, a dat o proclamație prin care se angaja solemn să lupte „zi și noapte împotriva necredincioșilor și blestemaților turci”, împreună „cu voi, oameni viteji și războinici, care descindeți din valoroșii romani, ce au făcut să tremure lumea”. Dar, acest voievod a fost organizatorul Școlii latine de la Cotnari, care, în spiritul ideii Reformei, își propunea să introducă litere „strămoșești” în Moldova.

Așadar, putem presupune că inițiativa tipăririi acestei rugăciuni a venit din partea marelui logofăt moldovean. Indiferent dacă traducerea îi aparține sau doar a fost copiată după o variantă ardeleană, *Luca Stroici trebuie considerat primul cărturar moldovean care a încercat să demonstreze romanitatea neamului său și, deci, și latinitatea limbii române*.

Discuții aprinse în vederea participării la această cruciadă s-au purtat în Polonia, probabil chiar și în seimul în care Luca Stroici I-a dăruit lui Sarnicki această rugăciune. Există, însă, și dovezi în legătură cu implicarea boierului moldovean în aceste tratative. La 3 decembrie 1593, arhiducele Ferdinand al Austriei îi acorda permisiunea să meargă la Bolzano, probabil pentru a-l determina pe Petru Șchiopu să revină pe tronul Moldovei, după succesul cruciadei. De asemenea, într-un raport adresat împăratului, în toamna anului 1595, se scria: „Se poate vedea cum s-au îngrijit cu ajutorul polonilor, acela ce este azi voievod în Moldova, cu numele de Ieremia, și împreună cu el celălalt, Luca Stroici, care este azi mare logofăt al Moldovei. Iar acești Ieremia și Luca aud că anul trecut au fost aici la curtea Maiestății Voastre Cezaree. Și cum aceștia au fost instrumentul pentru a se face mare încurcătură – cum s-a și făcut – îmi pare rău că atunci când au fost ei pe acolo nu am fost și eu, pentru a lua măsuri din vreme. Chiar dacă autorul acestei misive ar putea fi bănuț de un anume subiectivism, informația conține un adevăr indubitabil: neacceptând să participe la Ligă, Polonia s-a mulțumit doar cu instalarea lui Ieremia Movilă pe tronul Moldovei, domn care urma să se recunoască vasal al regelui Sigismund III. După părerea noastră, de aceste proiecte se leagă și tipărirea rugăciunii *Tatăl nostru* în Polonia. După cum a relevat B.P.Hașdeu, ea a fost

depistată în *Corpul legilor polone, adunate de Stanislav Sarnicki*, o voluminoasă lucrare de 1316 pagini. În partea de început, sînt tipărite procesele verbale ale seimului din 1592, iar la fila 73 se menționează numele lui Luca Stroici. Spre finalul cărții, la pagina 1223, Sarnicki reproduce formularul jurământului de vasalitate pe care îl depuneau odinioară domnii Moldovei în fața regilor poloni, iar pe fila următoare apare, sub formă de appendice, această orațiune dominicală românească cu o notă în care se arată că a fost primită cu autograf de la marele logofăt în timpul seimului din 1592.

III. Elemente de diplomatică

Deoarece hrisoavele (uricele), care erau acte solemne au continuat să fie emise în slavonă chiar și în secolul al XVII-lea, documentele scrise în limba română (porunci domnești, ispisoace, zapise etc.) nu au păstrat decât parțial formularul diplomatic clasic.

Cuprinsul actului este structurat în cele trei părți: *protocol*, *context* și *eschatocol*.

Invocație simbolică (crucea) nu lipsește la documentele originale.

Invocație verbală, adică formula de invocare a divinității prin cuvinte o regăsim, în limba slavonă doar la documentele emise de cancelaria domnească.

Intitulația, cuprinde numele, titlul și domiciliul persoanei care emite actul; Aceasta este introdusă, atât în Moldova cât și în Țara Românească prin adverbul *adică* urmat de persoanele personal *eu*: *adică eu*. În scrisori de obicei această lipsește.

Inscripția (adresa) o întâlnim în epistole și ea cuprinde numele, titlul și calitatea destinatarului.

Salutația caracterizează, de asemenea numai scrisorile.

Promulgația, care deschide cea de-a doua parte a documentului (*contextul*) folosește sintagme cum ar fi *să se știe*, *dăm știre* etc.

Narația conține relatarea faptelor și a împrejurările în se indică motivele ce l-au îndemnat pe emitent să emită documentul.

Dispoziția exprimă voința emitentului referitoare la obiectul actului și apare de obicei în actele de vânzare-cumpărare, de donație și testamentare, dar nu o găsim în scrisori. Ea se exprimă prin formulele: să-i fie lui moșie, să fie volnic să stăpânească etc. Ea conține uneori și *clauza prohibitivă*, întâlnită sub formula „nime să nu aibă treabă cu această moșie”; scrisori.

Sancțiunea, exprimă pedeapsa spirituală care îl va ajunge pe cel care nu respectă dispoziția actului și este prezentă în actele de danie și în testamente.

Coroborația indică modalitățile de întărire a documentului și se întâlnește numai în actele de proprietate, în testamente și donații.

Formula cu care se introduce numele martorilor era: „și mărturie au fost”; „și mărturia a mulți oameni buni și bătrâni”. În Moldova sînt expresii ca: „și în tocmală au fost”, „și în tocmala noastră s-au întâmplat” etc. Aici se menționează numele martorilor și modul în care se validează documentul (pecete, punerea degetului, iscălituri).

Cea de-a treia parte a unui document (*eschatocolul*) se referă la datarea toponimică și cronologică, care de obicei apar în varianta slavonă. În Moldova, în unele elemente cronologice (an, lună, zi) lipsește anul (văleatul). Tot aici, documentele se termină cu mențiunea gramăticului (pisarului).

IV. Elemente de cronologie

Compus din termeni grecești *cronos* = timp și *logos* = cuvânt, expunere, cronologia este o știință specială a istoriei, care se ocupă cu stabilirea datelor evenimentelor istorice și a documentelor, studierea diferitelor sisteme după care oamenii au măsurat și socotit timpul.

După cum se cunoaște, în cercetarea izvoarelor istoricului este adeseori nevoie să verifice atent datele cronologice ale izvoarelor pe care le folosește. De aceea el trebuie să aibă suficiente cunoștințe privitoare la sistemele cronologice folosite în diverse epoci istorice și în regiuni diferite pentru a le raporta la sistemul actual.

În antichitate și la începutul Evului Mediu nu se cunoștea sistemul actual de datare după un calendar comun cu anul (milesismul) și luna după aceleași eră (după Hristos). Egiptenii datau evenimentele istorice după anii de domnie ai faraonului; grecii după magistrații eponimi sau după jocurile olimpice care își aveau originea în 776 î.d.H. Pentru cei mai mulți istorici ai acestei epoci timpul istoric este vag, confuz și extrem de diferit. Este epoca în care s-a impus conceptul de timp nedefinit și ciclic care datează după scheme cronologice care însemnau zeci și sute de mii de ani.

Odată cu extinderea creștinismului care coincide cu perioada finală a antichității și începutul epocii medievale se impune un alt concept fundamental, *cel al duratei scurte*, limitată și precis măsurată. Încercarea de a se stabili data creării lumii după textul Bibliei a dus la apariția multor scheme cronologice. Deoarece Vechiul Testament s-a transmis în mai multe versiuni (ebraică, greacă și latină) cuprinzând știri contradictorii, s-a ajuns la plănuirea a circa 120 de variante privitoare la așa numitele *ere universale* (de la Facerea lumii) datate între 6984 și 3761 î.d.H.: *alexandrină* (5590 î.d.H.) a *Antiohiei* (5535 î.d.H.) *evreiască* (3761 î.d.H.), *constantinopolitană* (1 septembrie 5509) etc.

După cum se cunoaște, în Țara Românească s-a folosit încă din primele documente era constantinopolitană numită și de *zidirea lumii* sau *de la mântuirea lumii*, având ca punct de plecare (*stil*) ziua de 1 ianuarie, stilul bizantin introducându-se în vremea lui Ion Vodă (1572-1574). De aceea pentru transformarea *văleatului* (așa se numea anul după era constantinopolitană) în anii *erei creștine* (numită și *de la nașterea lui Hristos*) scădem în cazul documentelor muntenești 5508 pentru primele opt luni ale anului (ianuarie-august) și 5509 pentru ultimele patru luni (septembrie-decembrie). În Moldova, această regulă se aplică începând cu domnia lui Ion Vodă când se introduce *stilul* 1 septembrie. Deoarece actele în limba română sînt scrise din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, este firesc să apelăm la această variantă. În cazul în care documentul are numai *văleatul*, lipsind luna în care a fost redactat, îl datăm în limitele 1 septembrie din anul anterior – 31 august din anul în care a fost scris. De exemplu, *văleatul* 7146 îi corespunde (1637 1 septembrie – 1638 31 august). De obicei, elementele cronologice și topografice sînt redată în slavonă.

1. Noțiuni de cronologie tehnică astronomică

După cum se cunoaște, ziua împreună cu noaptea, adică intervalul de timp scurs între două răsărituri de soare a fost singura modalitate de măsurare a timpului în perioada mai veche. Aceasta este numită *ziua civilă* și cuprindea 24 de ore, adică timpul – în care pământul făcea o rotație în direcția Vest-Est – în jurul axei sale. La 1884, un inginer american a împărțit ecuatorul în 24 de zone numite *fusuri orare*, prin 24 de meridiane care brăzdează pământul de la polul nord la polul sud la distanța de 15° longitudine unul de altul. Fusul 0 (zero) este fusul de origine, prin mijlocul căruia trece meridianul Greenwich de lângă Londra, iar fusul 12 se află în strâmtoarea Behring și este cu 12 ore înainte față de Greenwich. Altfel spus, la vest de această linie ne aflăm cu o zi mai înainte decât zona de la est; dacă la răsărit de meridianul 12 ar fi ziua 5 aprilie la apus este 6 aprilie.

Plecându-se de la durata de revoluție (mișcarea lunii în jurul pământului care durează 29 de zile, 12 ore, 44 minute și 3 secunde sau aproximativ 29 ½ zile) s-a ajuns la *luna sinodală* care este răstimpul dintre două fază identice ale ei. De exemplu, de la o *lună nouă*, numită și *crai nou* la altă *lună nouă*.

Urmărindu-se cele patru faze ale lunii (luna nouă, primul pătrar, luna plină și ultimul pătrar), s-a ajuns la *săptămână*.

Primii care au folosit această unitate de măsurare a timpului au fost babilonienii și evreii de unde a trecut la greci și romani. De remarcat este și faptul că mulți romani au avut o săptămână formată din opt zile (numită *nundinae*) notate cu litere de la A la H.

Anul tropic (sau solar) are în vedere durata de revoluție a pământului în jurul soarelui care este de 365 de zile, 5 ore 48 de minute și 46 de secunde. Un element cronologic important în desemnarea anului a fost *era*, care este un moment fix de la care începe numărătoarea continuă a anilor. Erele pot fi: *universale*, care sânt în legătură cu presupusa facere a lumii (era *bizantină* sau *constantinopolitană* – 1 septembrie 5509 î.d. H); așa zisele *ere politice* (*era fundării Romei*) care ar începe în 753 î.d.H); *era religioasă* care este folosită în zilele noastre (numită în perioada comunistă *era noastră*, când în mod normal se numea după Hristos = d.H., a fost inventată de Dionisie Exiguus (cel Mic) în legătură cu momentul nașterii lui Hristos. După unii specialiști se consideră că Nașterea Domnului a avut loc cu patru ani mai devreme. Acest sistem cronologic s-a impus la multe popoare europene încă din epoca medievală, și s-a generalizat în epoca modernă.

Sistemele calendaristice sânt de trei tipuri:

1-*solare*, 2-*lunaro-solare* și 3-*lunare*. Primii care au folosit un *calendar solar*, începând cu anul 4241 î.d.Hr., au fost egiptenii. Acesta avea 12 luni a câte 30 de zile fiecare plus cinci zile adiționale, adică 365 de zile. Calendarul solar egiptean era defectuos deoarece nesocotea cele aproape 6 ore din durata anului solar, astfel că la patru ani se produce o diferență de o zi între calendarul civil și anul tropic.

Calendarul lunaro-solar are la bază principiul ca întâia zi a fiecărei luni lunare să coincidă cu apariția lunii noi, iar echinocțiile și anotimpurile să nu se deplaseze.

Pentru a îndeplini aceste condiții trebuie să existe o concordanță între mișcarea lunii în jurul pământului și mișcarea de revoluție. În anul 432 î.d.H., atenianul Meton a descoperit ciclul lunaro-solar de 19 ani. Astronomul grec a constatat că în 19 ani solari se includ aproape perfect 235 de lunații (29 și ½ zile) anul cuprinzând 354 zile, fiind mai scurt cu aproximativ 11 zile decât anul solar.

Calendarul solar roman stă la baza cronologiei moderne. În perioada veche, romanii au avut un an (de la *annus=ciclu*, *in*) de 10 luni, care începea la 1 martie și se termina cu decembrie, având 304 zile. Mai târziu, probabil în vremea lui Numa Pompilius, s-a stabilit un an de 12 luni, adăugându-se lunile ianuarie (29 zile) și februarie (28 zile).

Deoarece acest an avea 355 de zile s-a hotărât ca din doi în doi ani să se intercaleze o lună după 23 februarie numită Mercedonius, având alternativ 22 și 23 de zile, realizându-se, astfel, o oarecare concordanță cu mișcarea de revoluție (anul mediu civil avea 366 ¼ zile, fiind mai lung decât anul tropic cu aproximativ o zi).

Reforma iuliană a fost inițiată de Iulius Caesar în anul 46 î.d. H. Sistemul cronologic aplicat acum suprima luna Mercedonius, stabilind lungimea anului la 365 de zile și 6 ore prin mărirea numărului de zile la unele luni și intercalarea la patru ani a unei zile, între 23 și 24 februarie (de la *dies bis sextus* = încă o dată a șasea zi adică a șasea zi înainte de 1 martie (de aici și anul bisect). Prin această reformă nu s-a realizat o concordanță deplină între anul astronomic (365 de zile, 5 ore, 48 de minute și 46 de secunde) și anul iulian (365 zile și 6 ore) cel din urmă fiind mai lung decât anul astronomic cu 11 minute și 14 secunde, care, la 128 de ani, însemna o diferență de o zi. În vremea papei Grigorie al XIII-lea (1572-1585) s-a aplicat așa-numita *reformă gregoriană*.

Pentru a elimina diferența de 10 zile dintre anul astronomic și cel iulian s-a hotărât ca după ziua de joi 4 octombrie 1582 a urmat vineri 15 octombrie. Încercând să evite acumularea de minute în plus la noul calendar s-a stabilit ca anii bisecți seculari (1600, 1700, 1800, și

1900) numai anul 1600 rămânea bisect, ceilalți devenind ani comuni. Reforma gregoriană s-a aplicat mai întâi în țările catolice și apoi în cele protestante.

Biserica ortodoxă din România a adoptat calendarul iulian abia în 1924 când s-a hotărât ca data de marți 1 octombrie, să devină marți, 14 octombrie.

2. Elemente cronologice secundare

În izvoarele medievale există și alte elemente de datare: *Crugul soarelui* (prescurtat C.s), *Mâna anului* (M.a), *Mâinile lunilor* (M.l), *Crugul lunii* (C.l), *Temelia* (T) și *Ciclul pascal* (C.p.).

Crugul soarelui reprezintă o perioadă cronologică de 28 de ani după care zilele săptămânii cad iarăși pe aceleași date de lună. Anul comun are 52 săptămâni și o zi. Dacă la patru ani n-ar interveni anul bisect, după șapte ani zilele săptămânii ar cădea la aceleași date ale lunii. De aceea abia după 28 de ani (7x4) zilele săptămânii revim la aceleași date lunare.

Când se dă *văleatul* (V) Crugul soarelui se află prin formula $V/28$, iar când se dă anul după Hristos (mileniul = M) prin formula $M-8/28$ sau $M+20/28$, restul indică crugul, iar când nu este rest crugul este 28.

Mâna anului este elementul cronologic prin care se determină ziua de săptămână cu care a început un an sau ziua de săptămână a unei date lunare. Acest element cronologic se calculează cu ajutorul formulei $(M+M/4 - 3)/7$, restul fiind raportat la schema: 1 - marți; 2 - miercuri; 3 - joi; 4 - vineri; 5 - sâmbătă; 6 - duminică; 7 - luni. În cazul în care nu există rest, Mâna anului este 7.

Mâinile lunilor – reprezintă un element cronologic format din niște cifre convenționale cordate lunilor din an cu ajutorul cărora aflăm ziua cu care începe fiecare lună. Cifrele sânt următoarele: 1–ianuarie; 4–februarie; 4–martie; 7–aprilie; 2–mai; 5–iunie; 7–iulie; 3–august; 6–septembrie; 1–octombrie; 4–noiembrie și 6–decembrie.

Crugul lunii (C.l) este o perioadă de 19 ani solari (sau 235 lunații – numărul lui Meton) după a cărei împlinire fazele lunar revin la aceleași date ale lunilor. Crugul lunii reprezintă ordinea unui an într-un ciclu de 19 ani și se află aplicând formula $V/19$ iar dacă avem milenismul $M-2/19$ sau $M+17/9$, restul indicând C.l. Atunci când nu există rest, C.l. este 19.

Deși am afirmat că aceste cifre sânt convenționale, ele au o logică a lor pe care nu o putem explica în spațiul limitat al acestui curs (vezi D.I.R., *Introducere*, vol. I, București, 1956, p. 422). Pentru medievii, valoarea practică a acestui element cronologic constă în faptul că dacă adunăm M.l. cu M.a. Obținem o cifră care exprimă în cifre ziua săptămânii cu care a început acea lună, cifrele având valoare: 1-luni; 2-marți; 3-miercuri; 4-joi; 5-vineri; 6-sâmbătă; 7-duminică. Când suma este mai mare decât 7 se scade din ea 7 și restul este ziua săptămânii.

Temelia este elementul cronologic care indică vârsta lunii la o dată din an. Cu alte cuvinte, temelia exprimă diferența de zile dintre anul lunar (354/355 de zile) și anul solar de aproximativ 365 de zile. Pentru a afla temelia unui an trebuie să aflăm Crugul lunii și să aplicăm formula $\frac{(C.l+3) \times 11}{30}$, restul indicând temelia.

Ciclul pascal este o perioadă de 532 de ani care reprezintă produsul înmulțirii Crugul soarelui (28) cu Crugul lunii (19) după care toate elementele cronologice prezentate anterior revin la punctele de plecare pe care le aveau în anul întâi al ciclului. Acest ciclu începe la anul 345 (la 20 de ani după Conciliul de la Niceea). Primul ciclu: I-345-876; II-877-1408; III-1409-1940; IV-941-2473.

Data sărbătoririi Paștilor. Conciliul de la Niceea (325) a hotărât ca toți creștinii să sărbătorească Paștile după echinocțiul de primăvară (21 martie) în prima duminică de după

prima lună plină de pe cer. După calendarul vechi (impropriu numit “stil vechi”, *stil* desemnând data de început a unui an). Paștile puteau cădea între 21 martie și 18 aprilie. Pentru a calcula Paștile trebuie să știm când cade luna pascală (luna plină de pe cer de după 21 martie care este numită *leginita fască* sau *termenul pascal*, deoarece Paștile poate cădea cel mai devreme în ziua imediat următoare (dacă este o duminică).

Pentru a calcula leginita fască (L.f) scădem din numărul convențional 106 Temelia anului dat și restul indică Liginita fască. Dacă restul este mai mic de 80 (care indică o zi care precede echinocțiul) se adună 30 și totalul arată în a câtea zi din an cade *Leginita fască* (luna plină pascală).

După ce cunoaștem la ce dată cade *fasca* (luna plină pascală) putem afla și ziua de săptămână în care s-a aflat, iar în prima duminică a fost Paștile. Pentru aceasta folosim metoda “mâinii lunilor” prezentat anterior. Adunăm Mâna anului cu Mâna lunii respective și numărul îl raportăm la schema 1-luni; 2-marți etc.....Aflăm., astfel, data de săptămână cu care a început luna respectivă (de obicei, martie și aprilie) după care putem afla Leginita fască (luna plină pascală) și apoi Paștile (în proxima duminică).

Al doilea procedeu: numărăm zilele săptămânii astfel: 1-marți; 2-miercuri; 3-joi; 4-vineri; 5-sâmbătă; 6-duminică; 7-luni. Reținem mâna anului (M.a) respectiv. Împărțim la 7 numărul dat de Leginita fască și luăm în considerație restul împărțirii. Din dreptul Mâni anului respectiv numărăm unitățile rămase din rest, începând cu cifra dată de mâna anului, și aflăm data de zi cu care a început acest an. Cunoscând Leginita fască putem afla Paștile care cade în duminica următoare lunei pline pascale.

Pentru a înțelege metoda de calculare să folosim ca exemplu anul 1457, când Ștefan cel Mare a ajuns domn al Moldovei. La $M=1457$ corespunde *văleatul* (V)=6965 ($1457+5508=6965$). Pentru aceasta trebuie să aflăm Crugul lunii (C.l), Temelia (T) și apoi Leginita fască (L.f) și Mâna anului (M.a.).

- Crugul lunii (C.l.) = $V/19 = 6965/19$ – rest 11; C.l.=11
- Temelia (T) = $\frac{(C.l + 3) \times 11}{30} = \frac{(11 + 3) \times 11}{30} = \frac{14 \times 11}{30} =$ rest 4; T=4
- Leginita fască (L.f.) = $106 - T = 106 - 4 = 102$

Luna plină pascală cade în a 102 zi a anului (deci în luna aprilie 1457). Pentru a afla duminica în care a fost Paștile folosim una din cele două metode prezentate mai sus.

1. Adunăm M.l cu M.a respectiv. Trebuie să aflăm $M.a = \frac{M + \frac{M}{4} - 3}{7}$ restul fiind

elementul cronologic căutat. $\frac{1457 \frac{1457}{4} - 3}{7} = \frac{1457 + 364 - 3}{7} = \frac{1818}{7} =$ rest 5. M.a.=5

- M.a.+M.l = $5 + 7$ (M. lunii aprilie) =12

Deoarece numărul depășește cifra 7(câte zile are o săptămână) scădem 7 și rămâne 5. Acest număr îl raportăm la schema prezentată mai sus 1-luni; 2-marți; 3-miercuri; 4-joi; 5-vineri...Așadar, 1 aprilie 1457 a căzut într-o vineri 8-aprilie’vineri; 15-aprilie-vineri. Luna plină pascală (L.f.) a căzut în a 102 zi a anului, ceea ce înseamnă 12 aprilie (31 zile-ianuarie; 28 zile-februarie; 31 zile-martie’90 zile. Dacă din numărul 102 scădem cele 90 de zile aflăm data când a căzut Liginita fască=12 aprilie.

Știind că 1 aprilie a fost într-o vineri, înseamnă că 12 aprilie a căzut într-o marți, iar Paștile a fost duminică 17 aprilie.

A doua metodă

– Împărțind Legiinita fască (102) la 7, reținem restul, care este 4.

– Din dreptul M.a. 1457 care este 5 numărăm cele 4 unități după schema: 1- marți; 2- miercuri; 3-joi; 4-vineri; 5-sâmbătă; 6-duminică; 7-luni. Aflăm, astfel, că Legiinita fască a căzut într-o marți (12 aprilie) iar Paștile tot pe 17 aprilie. Această metodă este mai simplă, fie și pentru faptul că aflăm direct legiinita fască.

Prin aplicarea reformei gregoriene în România care a constat în suprimarea celor 13 zile din calendarul iulian, toate datele lunare au pășit de pe o zi de săptămână pe cea următoare. S-au modificat, astfel, toate elementele cronologice secundare. Sinodul din anul 1931 a hotărât ca data Paștilor să se fixeze după vechea pascalie, mărită cu 13 zile. Pentru a înțelege cum se calculează Paștile pentru zilele noastre luăm cazul pentru anul 2002. Din acest număr scădem un ciclu pascal, care este de 532 de ani și aflăm anul 1470.

Calculăm Paștile pentru acest an și aflăm că a fost la 22 aprilie. Adăugând 13 zile, rezultă că în 2002 Paștile va cădea la 5 mai. Prin această metodă se încalcă hotărârea conciliului de la Niceea, care prevedea ca Paștile să nu depășească data de 25 aprilie.

V. Sigilografia

Sigilografia sau *sfragistica* (din lat. *sigillum* și gr. *sfragius* studiază pecetea (din slav. *peceati*) întrebuințate pentru autentificarea actelor publice și primare. Un sigiliu trebuie cercetat sub mai multe aspecte: textul, emblema, scutul, ornamentele etc. Când un text este gravat în jurul rânzei sigilare acestuia I se dă numele de *legendă*.

După mărimea lor sigiliile sunt clasificate în:

- a) sigilii mari, cu un diametru între 7 și 11 cm;
- b) sigilii mici, cu un diametru între 3 și 4,5 cm;
- c) sigilii inelare cu un diametru până la 3 cm.

Cercetând sigiliile folosite în cancelaria lui Ștefan cel Mare unii istorici au propus o altă clasificare. Astfel, Maria Dogaru consideră că din punctul de vedere al dimensiunilor sfragistica din Moldova acestei perioade trebuie clasificate în patru categorii:

- 1) Sigiliul mare, rotund, cu diametru de 8 cm;
- 2) Sigiliul mijlociu, rotund cu diametru de 3,4 cm;
- 3) Sigiliul mic, rotund, cu diametru de 2,9 cm;
- 4) Sigiliul inelar, rotund, cu diametru de 2, cm.

După opinia noastră cancelaria lui Ștefan cel Mare a folosit doar trei tipuri de peceti:

a) Sigiliul mare, atârnat, care era de fapt sigiliul țării, cu un diametru de 7,8 cm. Această *matriță* a fost confecționată la începutul anului 1458. Pe un document emis la 18 februarie există o însemnare contemporană; "Când a făcut întâiul mare privilegiu (hrisov) Ștefan voievod și a pus el pecetea sa cea mare pe acest privilegiu al mănăstirii Neamț".

b) Sigiliul mic, atârnat, cu diametru de 3 cm, folosit foarte rar în autentificarea actelor interne (1 și 5 iunie 1475; 26 august 1476 și 26 mai 1476) dar mai des în corespondență;

c) Pecetea inelară (și nu una mică), cu diametru de 2,5 cm, folosit mai ales în prima parte a domniei lui, Ștefan cel Mare. De altfel, avem informații că și în cancelaria Țării Românești se întrebuințau același tipuri de sigilii. Într-un privilegiu acordat la 20 ianuarie 1505 de Radu cel Mare se menționează "cartea pecetluită cu pecetea mare, sau cu cea mică, sau cu inelul de la mâna domniei mele".

Sigiliile inelare erau numite și sigilii secrete. Tratatul încheiat de Ștefan cel Mare cu Matei Corvin (Iași, 12 iulie 1475 și Buda, 15 august 1475) sunt autentificate cu sigiliul secret ("secretum sigillum nostrum"). Și aceasta pentru că așa cum remarcă și Dlugosz, regele polon nu trebuia să afle de evoluția relațiilor moldo-maghiare. În tratatul încheiat de Petru Rareș cu

Ioachim al II-lea de Brandenburg (Suceava, 1 martie 1542) se specifică în formula de validare: “am însemnat această de față carte cu sigiliul nostru secret.” Și în actul scris lângă Viena, la 6 iulie 1542, se arată că a fost întărit cu “sigiliul sau inelul nostru secret (sigillo nostrum seu annulo secreto roboravimus”).

Din cercetarea sfragistici muntene reiese că și aici au existat trei categorii de peceti. Mihnea Turcitul a folosit sigiliul mare al țării, cu diametru de 10,5 cm, unde îmbină pentru prima dată stema heraldică cu cea iconografică; sigiliul mic, timbrat cu diametru de 3,5 cm, folosit cu predilecție în cancelaria domnului, și sigiliul inelar, rotund, cu diametru de 1,7 cm.

În condiții de război actele erau autentificate doar cu pecetea mică sau cea inelară. Așa s-a întâmplat în vremea lui Alexandru cel Bun (30 aprilie 1431) și Vasile Lupu (1639) în Moldova, sau Mircea cel Bătrân (7 martie 1395; 17 mai 1411) și Mihai Viteazul (26 septembrie 1600).

După *formă* sigiliile domnești sunt clasificate în *rotunde, ovale, orizontale* (sigilii ovale culcate) și *octogonale*.

După *tipul* lor acestea sunt *heraldice*, caracterizate prin existența scutului cu mobilele respective (de exemplu acvila cruciată, în Țara Românească) și *iconografice* (prezența unor capete sau persoane). Există și sigilii care combină două tipuri, cum ar fi cele folosite pentru prima dată în sfragistica munteană de cancelaria lui Mihnea Turcitul (1587).

După *procedul de întrebuițare*, sigiliile domnești pot fi *atârinate, timbrate și aplicate*.

Sigiliile atârinate sunt cele legate de acte printr-un șnur care era trecut prin emisfera de pergamentului care avea patru țăncușe (tăieturi) făcute sub formă de cruce în *plicatură*.

Sigiliile timbrate erau cele puse direct pe act prin următoarea tehnică: se turna ceară direct pe pergament sau hârtie iar deasupra se aplica *tiparul* sigilar (matrița). Mai târziu materialul pe care se scria era înțepat spre partea scrisă, iar ceara pătrundea în aceste orificii, obținându-se astfel, o adevărată mai lungă. Pentru a rezista mai mult timp astfel de peceti ceara proaspătă se acoperea cu un strat de smoc de bumbac sau se așeza o bucată de hârtie, numită *timbru*, care, uneori, era cusută pe materialul de scris.

Sigiliile aplicate foloseau cerneala sau tușul roșu (numit *chinovar*) și a fost folosit cu predilecție din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

De la mijlocul secolului al XVI-lea, atestăm atât în Țara Românească, cât și în Moldova așa-numitele *bule sigilare*, care erau niște cutiuțe rotunde închise confecționate din argint sau alamă suflate, uneori, cu aur. În sfragistica românească bulele sigilare sunt singurele *sigilii duble*, care validează unele acte solemne acordate mănăstirilor ortodoxe de peste hotare. Cele zece bule cunoscute până astăzi provin de la Radu Paisie (1535-1545) sau Petru Cercel, Alexandru al II-lea, Mircea (1568-1577), Mihnea Turcitul (prima din 1589, iar a doua nedată), Petru Șchiopu (din 1575), Grigore Ghica (din 1664), Vasile Lupu (din 1642 și 1643), Matei Basarab (din 1654) și Constantin Șerban.

După opinia noastră, apariția acestui tip de sigilii și în Țările Române trebuie căutată în sorgința regală pe care și-au arogat-o Mihneștii.

În bulele sigilare șnurul format din două fire groase răsucite care intrau printr-un orificiu aflat în partea de sus iar după ce trecea prin ceara din cutiuță, ieșea prin două șuvițe situate în partea de jos.

Capsulele sigilare, spre deosebire de bule, sunt niște cutiuțe metalice rotunde în care se păstrează întipărirea sigilară făurită din ceară roșie.

Sigiliul lui Mihnea Turcitul. Studiu de caz

Sigiliul atârnat, de formă rotundă, cu diametrul de 10,5 cm prin care Mihnea Turcitul autentifica un hrisov emis la 12 ianuarie 1587 a atras de mult timp atenția specialiștilor

datorită câtorva mobile mai puțin folosite în heraldica Țării Românești. Într-un scut *rococo*, timbrat de o coroană închisă este redată o acvilă cruciată conturnată cu zborul în sus și aripile deschise, cu gheare puternice, având capul și ciocul ca de corb. Pasărea heraldică se sprijină cu piciorul drept pe un fel de sferă, iar în gheara stângă ține trei steaguri. Tot în scut sunt plasați în poziție normală doi aștri – soarele la dreapta, iar luna la stânga acvilei–, precum și nouă stele presărate în mod neregulat pe tot câmpul. Situată între cei doi aștri într-o poziție dominantă, crucea din ciocul acvilei este prevăzută la capete cu un fel de bile care sunt mai rar întâlnite în heraldica munteană. Scutul este flancat de doi lei rampanți, cu limbile scoase amenințător, cu coada pe spate și picioarele din spate depărtate. Cu labele anterioare sprijină coroana ca și cum ar oferi-o cuiva și câte o sabie, în pal.

Delimitată de două cercuri perlate, legenda care este deteriorată, scrisă în limba slavonă, are următorul conținut. Traducerea acestui text este: † Din mila lui Dumnezeu, eu Mihnea voievod, domn al Țării Românești, fiul marelui și preabunului Alexandru voievod. 7094 <1 septembrie 1585-313 august 1586>. În tine, Doamne, este nădejdea mea!” Să reținem, deocamdată, că pentru prima dată în sfragistica munteană apare în exergă văleatul în care a fost confecționată matrița sigilară precum și o lozincă.

Din nefericire, această pecete ca și alta atârnată la un document din 18 ianuarie 1587, care până acum nu a atras atenția heraldiștilor, am cercetat-o doar după reproducerile publicate. De asemenea, nu s-a făcut o legătură între această pecete, dimensiunile pergamentului (primul 40,5x57 cm al doilea 44,5x52,5 cm) și beneficiarii documentelor. Prin cel din 12 ianuarie, domnul întărea mitropolitului Mihail unele părți de sate, iar la 18 ianuarie dăruia episcopiei din Buzău o moșie și unele mori. Regretatul medievist I.R.Mircea a atras atenția că inițialele, punctuația și monograma din primul act sunt aurite iar cel de-al doilea are niște înflorituri în chinovar. Așadar, cele două hrisoave sunt cu totul excepționale, nu numai pentru această domnie, dar chiar și pentru întregul veac al XVI-lea.

Care să fie semnificația mobililor heraldice în stema lui Mihnea Turcitul?

Încercând să dăm un răspuns la această dificilă întrebare, în continuare vom analiza evoluția fiecărui simbol.

Cercetări recente aparținând lui Dan Cernovodeanu au considerat că leul prezent pe reversul unei monede de la Vladislav I, pe sigiliul inelar al lui Mircea cel Bătrân din 1411 sau pe armoriale germane din secolele XIV-XVI ar fi fost blazonul dinastiei Basarabilor. După alți specialiști, acest animal heraldic este mult mai vechi, după unele informații din secolul al XVIII-lea el ar fi simbolizat regatul dacic. Mulți istorici și heraldiști (D.Onciul, Paul Gore, Virgil Drăghiceanu, George Florescu, A. Sacordoteanu, Dan Cernovodeanu și Maria Dogaru) au crezut că și cei doi lei rampanți din sigiliul lui Mihai Viteazul care unea stema Moldovei cu cea a Țării Românești ar reprezenta Dacia.

După opinia noastră, unele dintre elementele componente ale sigiliului lui Mihnea Turcitul, între care și leii rampanți, își au originea în blazonul primit de Iancu de Hunedoara la 1 februarie 1453 de la regele Ungariei Ladislav al V-lea Postumul. Deoarece fostul guvernator al Ungariei s-a arătat, “prin marile sale calități și <s-a> vădit plin de vigoare multor fapte vestite”, suveranul maghiar, care îl numea comite pe viață, îi oferea ca blazon pe lângă corbul cu inelul în cioc aflat pe un câmp galben sau azuriu ”...un leu de culoare roșie, ridicat nu sus pe un câmp alb cu picioarele din spate depărtate și cu gura deschisă, asemeni unuia care ar lupta cu furie și curaj și care ține în una din labele din față, ca într-o mână, o coroană de aur ca și cum ar oferi-o, astfel încât cele două arme ale sale (corbul și leul – n.ns.) cu culorile lor distincte, duplicate printr-o cruce, să-și afle locul și să fie purtate pe același scut...”. Trebuie să remarcăm că diploma menționa și faptul că atât Iancu cât și urmașii săi aveau dreptul să folosească aceste simboluri.

Constituind o componentă cu semnificații onorante, blazonul familiei de Hunedoara a fost reprodus pe diverse obiecte și monumente; el se află la castelul ce-i poartă numele, sub

forma unui scut scartelat, cu cele două mobile, cerbul și leul, dispuse în diagonală, așa cum, de altfel, o cerea și actul emis de cancelaria regală. Acest herb îl regăsim, de asemenea, pe un balconș din coridorul palatului și pe o cheie de boltă din capelă. Cum era și firesc, stema este reprodusă pe sigiliile mari ale fiului lui Iancu, regele Ungariei, Matei Corvin, unde leul și corbul apar ca mobile separate. Cea mai apropiată analogie dintre stema completă a Huniazilor și sigiliul mare al lui Mihnea Turcitul se poate face în legătură cu reprezentările de pe aversul unui tip monetar emis de Matei Corvin între anii 1458-1470, unde corbul cu inelul în cioc și leul apar în câmpurile trei și patru ale unui scut scartelat. Ca o primă concluzie trebuie să arătăm că animalul heraldic din stema domnului Țării Românești, deși nu este introdus în scut, ține în labele din față o coroană închisă “ca și cum ar oferi-o”, care nici într-un caz nu este specifică principilor români.

Să revenim însă asupra semnificațiilor blazonului acordat lui Iancu de Hunedoara în calitate de comite. “Faptul că se adaugă imaginea unui leu roșu pe un câmp alb, în poziția și felul menționate mai sus, arată că pomenitul comite Ioan, în vremurile anterioare, când noi nu eram <la domnie>, după potolirea răzvrătirii din regatul nostru, a îndeplinit funcția de guvernator general cu demnitatea și povara ei, iar pentru apărarea numelui nostru a făcut tot ceea ce a fost necesar, pentru protejarea domniei noastre, iar pentru apărarea legii noastre, a acționat s-a comportat și a lucrat în sinceră credință și grijă, sinceritate care este desemnată prin culoarea albă. Pe lângă aceasta, fiindcă a purtat foarte multe războaie cu vitejie, stropite cu sângele său și alor săi, cu curaj și vitejie de leu, cum obișnuiește a se spune, a fost asemuit unui leu luptând și plin de sânge, iar cea ce s-a mai adăugat, anume că leul ține într-una din labele din față o coroană de aur care o dăruiește, semnifică clar că numitul comite Ioan, prin truda și sudoarea sa, a oferit și restituit Majestății Noastre drepturile Coroanei Noastre și posesia lor smulse din mâinile potrivnicilor și cu credință păstrate prin devotament și promptitudine și că mai ales prin intervenția sa ne-a pus în stăpânirea lor în chip fericit”.

Așa cum arată diploma, tânărul rege și demnitarul maghiari cu *concedat moștenitorilor și tuturor urmașilor săi de ambele sexe noul însemn heraldic*, “sub adevăratul și deplinul titlu de comite pe viață” (subl. ns.). Trebuie relevat și faptul că în mentalitatea medievală comitele era un înalt demnitar al Coroanei, fiind responsabil doar față de rege.

Prezența pentru prima dată în sfragistica munteană, a unei coroane închise și nu una voievodală nu a primit încă o explicație. S-ar putea crede că folosirea acestui element heraldic ar fi doar o modă întâlnită în special în Occident, unde după exemplul suveranilor, și unii nobili titrați își împodobeau coiful cu o coroană. Având în vedere poziția și atitudinea celor doi lei rampanți ca și faptul că aceștia țin cu una din labele anterioare o coroană regală asemănătoare cu cele din stema Huniazilor, considerăm că cei care au confecționat tiparul sigilar s-u inspirat din diploma acordată lui Iancu de Hunedoara la 1453. De altfel, așa cum vom arăta în continuare, există și alt informații, directe sau indirecte, care conduc la o astfel de interpretare.

Din capul locului trebuie să menționăm că pecetea este o sinteză locală originală, care surprinde poate mai mult decât celelalte categorii de izvoare preocupările factorilor de decizie din Țara Românească din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Și aceasta pentru că, dacă limbajul heraldic este decodificat, atunci el poate surprinde adevărul istoric mai bine decât unele acte sau diverse surse diplomatice. După opinia noastră, acest sigiliu, care a fost folosit foarte rar, încearcă să îmbine tradiția dinastică a Basarabilor cu ideea de cruciadă târzie, revigorată la sfârșitul secolului XVI de Papă și de Habsburgi.

Înființat de Sigismund de Luxemburg și regina Barbara Cilli la 12 decembrie 1408, Ordinul Dragonului, redactat de cancelarul curții, Eberhard, episcop de Oradea, își propunea apărarea crucii și distrugerea dușmanilor acesteia simbolizate de vechii dragoni, cu ajutorul Sf. Gheorghe. Lupta trebuia dusă împotriva oștilor păgâne (turcești) și a schismaticilor (husiți), cu excepția neamurilor ortodoxe fidele crucii și regelui Ungariei. După statutul

Ordinului, păstrat doar într-o copie din 1707 și folosit la noi pentru prima dată de C. Rezachievici, efigia ordinului era un dragon circular cu coada încolăcită în jurul gâtului, având pe spate, crucea roșie a Sf. Gheorghe în câmp de argint, culcată în lungime de la gât la coadă.

În a doua parte a domniei lui Sigismund de Luxemburg această imagine s-a completat cu o mare cruce perpendiculară pe dragonul încolăcit, care în cazul reprezentărilor metalice atârna de ea, având pe brațele egale ale crucii inscripțiile “O quam misericors est Deus”, pe verticală, (O cât de milos este Dumnezeu”) și “Justus et pater”, pe orizontală (“Drept și credincios). După unii cercetători, la înființare, ordinul avea inscripția “Justus et pius” (Drept și credincios). Interesant este faptul, că în deceniile următoare dragonul nu a rămas un simbol malefic, fiind cunoscut ca un ordin cavaleresc cu o semnificație pozitivă.

Din câte cunoaștem la nici unul din urmașii lui Vlad Dracul nu întâlnim acest element heraldic. Cu toate acestea în stema criptică elaborată în vremea lui Mihnea Turcitul poate fi regăsită una din ideile fundamentale întâlnită în diploma acordată la 1453 lui Iancu de Hunedoara cât mai ales în statutul acestui ordin; este vorba de cele două săbii în *pal* ținute într-una din labele anterioare ale leilor, cât și de prima deviză întâlnită în sfragistica munteană, care nu întâmplător a fost reprodusă în legendă. În acest caz, considerăm că nu avem de-a face cu o simplă invocare a divinității supreme, ci, pur și simplu, cu o *lozincă*, care este o chemare la îndeplinirea unui obiectiv comun al Creștinătății, înlăturarea pericolului otoman.

Așa cum vom arăta cu altă ocazie și Mihai Viteazul a introdus în scut cei doi lei, cu o deviză oarecum asemănătoare: “Ai milă, Domane”.

În acest context trebuie să arătăm că și sigiliul mare al lui Mihnea a III-lea, domn care s-a remarcat în luptele pe purtate cu turcii, luându-și chiar numele de butez al lui Mihai Viteazul, timbrat de o coroană închisă, care era susținută la dreapta de un leu și la stânga de un leopard, ultimul animal heraldic simbolizând tocmai ideea de luptă. Deviza acestei peceți., “Si Deus nobiscum, quis contra nos?”, era, de fapt, un text psalmic, cu profunde semnificații politice. Remarcăm și faptul că pentru prima dată corbul din stema de stat a Țării Românești este redat de fapt printr-o acvilă cu aripile ridicate, cum prevedea și diploma acordată la 1453.

Care să fie semnificația celor trei steaguri plasate în gheara senestră a acvilei întâlnite pentru prima dată în sigilografia munteană?

După cum se știe, Dogma Sfintei Treimi reprezintă adevărul de temelie pentru învățătura creștină. Conținutul ei constă în afirmarea de bază a credinței și anume că Dumnezeu este unul în ființă și întreit în persoane: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Or, așa cum a arătat Sorin Ulea, înflorirea isihasmului de tip bizantin în spațiul românesc a avut loc atunci când ortodoxismul a fost amenințat în componenta sa trinitară, așa cum s-a întâmplat în secolul al XVI-lea. În esență doctrina isihastă era următoarea: în vremea Vechiului Testament, oamenii virtuoși l-au văzut pe Dumnezeu în afara lor, la o oarecare distanță; după venirea lui Hristos, care prin jertfa sa i-a salvat pe oameni din păcatul originar și după Botez, care le-a dat harul, virtuoșii în asceză au devenit apleți prin deificare și prin smerenie, aceștia ajungând să-l aibă pe Dumnezeu în propria lor persoană. Ținta finală a acezei isihaste era unirea cu Dumnezeu prin cele trei virtuți: *credința*, *nădejdea* și *dragostea*. Astfel se făcea din Treime un cult cu totul special, care, simbolic, constă în înmulțirea acesteia cu trei. În timp ce în secolul al XI-lea Ioan Mavropus a impus marea sărbătoare de la 30 ianuarie prin cunoscutul acrostih “lumina trisolară a aprins trei sori”, în veacul al XIV-lea, Grigore Palama a îmbogățit această doctrină cu teoria energiilor conform căreia lumina divină este văzută doar de isihăștii cufundați în smerenie și liniște.

Revenind la sigiliul mare al lui Mihnea Turcitul, trebuie să observăm că toate armele din stemă sunt puse sub semnul Treimii, constituită dintr-o mare cruce, care domină cei doi aștri, soarele și luna, redați sub forma unor chipuri umane, din care se desprind mai multe

raze. De asemenea, după opinia noastră cele nouă steluțe situate în prelungirea penelor aurite care par a fi raze solare simbolizează tocmai multiplicarea Trinității. Așadar, nu este exclus ca și cele trei steaguri ținute în gheara stângă să aibă aceeași semnificație. Spre o asemenea interpretare ne conduce și formula finală în legenda peceții “În tine Doamne, este nădejdea mea!”. De altfel, așa cum vom arăta cu alt prilej românii au făcut un adevărat cult pentru doctrina isihastă; așa se explică credem de ce Radu Paisie, Alexandru al II-lea Mihnea Turcitul și Petru Șchiopu făceau daniile mănăstirilor cu hramul Schimbare la Față de la Ierusalim, iar bulele aurite care autentificau aceste hrisoave excepționale aveau incizate pe revers scena Schimbării la față a lui Hristos, folosită în special de isihăști.

Cercetând stema de stat a Țării Românești de pe monedele lui Vlaicu I, numismatul Octavian Iliescu arăta că pe revers figurează coiful cu acvila în vârf, dar “ele sunt reprezentate într-un mod neobișnuit, am putea spune chiar de-a-doaselea, ceea ce denotă stângăcia gravorului și graba cu care s-au executat tiparele monetare ale acestei emisiuni”. Într-adevăr pasărea heraldică este redată pe ducații acestui voievod pe un coif cu cască, și vizieră. După opinia noastră, nu este vorba de o greșală a meșterului, din moment ce mobilele heraldice sunt redată în aceeași poziție în emisiunile monetare muntene apărute până în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

Explicația acestei steme de stat pare a fi cea propusă de Gh.I.Brătianu care considera că “acest chip de pasăre <plasată> deasupra coifului nu e de altfel nimic neobișnuit: e așa numitul *cimier*, podoabă ale cărei dimensiuni au crescut mereu în a doua jumătate veacului al XIV-lea”. Regretatul nostru istoric presupunea că cimierul din moneda munteană ar putea fi inspirat de capul de struț care împodobește coiful regilor maghiari din secolul al XIV-lea. Să remarcăm că nu numai numismatica păstrează aceste mobile heraldice. Stema lui Radu cel Mare de deasupra inscripției votive din 1499 de pe clopotnița mănăstirii Dealu, conține un coif mare și bine conservat deasupra căruia se află corbul cruciat și cu aripile puțin ridicate.

Mihnea Turcitul este primul domn muntean care introduce în scutul unui sigiliu această combinație heraldică.

VI. Alfabetul

Alfabetul chirilic întrebuințat în scrierea limbii române începând cu secolul al XVI-lea și până la mijlocul secolului al XIX-lea are 43 de semne. Unele din semnele alfabetice chirilice nu erau necesare, pentru alte sunete existând două sau trei semne grafice fără a le corespunde o valoare fonetică.

Ordinea semnelor grafice în alfabetul româno-chirilic este cea din alfabetul grecesc la care se adaugă semnele de proveniență orientală și a celor specifice limbii slave.

Scrierea de tranziție. Înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin a fost ușurată de scrierea de tranziție folosită în Țările Române în deceniile patru-șase ale secolului al XIX-lea. Reducerea numărului de semne grafice folosite în scrierea româno-chirilică s-a ușurat apropierea alfabetului latin facilitând și stabilirea corespondenței între cele două alfabete.

Substituirea a fost realizată mai întâi în cazul literelor care aveau forma grafică și valoarea fonetică asemănătoare în cele două alfabete: A, E, M, N, O, T.

Scrierea de tranziție s-a menținut datorită rezistenței unor categorii sociale românești, cât și datorită confuziilor pe care le creau unele semne grafice, cum ar fi P și C care aveau valori fonetice diferite în cele două limbi. Abia în decembrie 1850, *Eforia școalelor* din Țara Românească numește o comisie în vederea elaborării unei ortografii unitare, propunând introducerea a 19 litere latine. Un pas important a făcut această comisie în anii 1856-1857, când alfabetul latin a înlocuit pe cel chirilic în școli. O activitate asemănătoare a existat în același timp și în Moldova. La începutul anului 1859 aici încep discuțiile oficiale în vederea introducerii în școli a scrierii cu alfabet latin, elaborându-se și un proiect de scriere a limbii

române cu caractere latine, adoptat de Consiliul Școlar. Momentul în care s-a hotărât trecerea obligatorie la scrierea cu alfabet latin este ziua de 8 februarie 1860, când Ion Ghica, ministru al Treburilor Interne, a dat „un ordin de zi” pentru folosirea exclusivă a alfabetului latin în cancelariile celor două principate.

În Transilvania, sub impulsul Școlii ardelene și a realizărilor din Moldova și Țara Românească s-a oficializat scrierea cu alfabet latin tot în 1860 *transcrierea vechilor texte*. Știința paleografică a stabilit, de-a lungul multor ani de căutări, norme și principii de transcriere a textelor transmise în vechea grafie și de redare a lor după normele ortografice moderne. Istorici și lingviști precum B.P.Hașdeu, I. Bianu, M. Gaster, N. Cartoian, P.P.Panaitescu, E. Vârtosu etc., au propus diverse norme de transcriere și editare a textelor chirilice. Rezultatele înregistrate pe parcursul publicării colecției de *Documente privind istoria României* constituie un moment important în teoria scrisului româno-chirilic. Noua colecție de izvoare *Documenta Romaniae Historica* a făcut un pas înainte în transcrierea și editarea documentelor românești vechi. Dacă vechea colecție de *Documente privind istoria României* era una de transcriere în limba română, noua serie publică și originalele, folosind o *transcriere fonetică interpretativă*.

Fără a exista un sistem unitar pentru transcrierea și editarea textelor româno-chirilice specialiștii urmează unele norme generale. Din colaborarea unor istorici și filologi (V. Arvinte și I. Caproșu) s-a ajuns credem la redarea textelor într-o formă cât mai apropiată de ceea ce se presupune că era româna veche. În acest sens, vezi volumul I *Monumenta Linguae Dacoromanorum Biblia, 1688, Genesis*, Iași, 1988, editat de Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Elsa Lüder, Paul Mirou, Mircea Roșian și Marieta Ujică.

BIBLIOGRAFIE

Berechet, Șt., *Album paleografic juridic*, Iași, 1939.

Bianu I., Cartoian, N., *Album de paleografie românească (Scriere chirilică)*, București, 1940.

Cernovodeanu, Dan, *Bibliografia heraldicii românești*, București, 1977.

Idem, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977.

Docan, N., *Despre elementele cronologice în documentele românești*, în A.A.R., M.S.I., Seria II, 1910, vol. XXXII.

Demény, Lajos, Demény, A., Lidia, *Carte, tipar și societate la români în secolul al XVI-lea*, București, 1986.

Dicționar al științelor speciale ale istoriei, coordonator Ionel Gal, București, 1982.

Documente privind istoria României, Introducere, vol. I-II, București, 1956.

Documente privind istoria României (DIR), Seria A, Moldova, Seria B, Țara Românească, Seria C, Transilvania, București 1951-1960, 32 volume.

Documente privitoare la istoria orașului Iași, vol.I, Iași, 1999 (editat de I.Caproșu și P.Zahariuc); vol.II, Iași, 2000 (editat de I.Caproșu) și vol. III, Iași, 2000, editat de I.Caproșu.

Documenta Romaniae Historica, Seria A, Moldova, Seria B, Țara Românească, Seria C, Transilvania.

Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea, București, 1979, 500p.

Dogogaru, Maria, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, București, 1976.

Drâmbă, C., *Timpul și măsurarea lui*, București, 1952.

Edroiu, Nicolae, *Introducere în științele auxiliare ale istoriei*, Cluj-Napoca, 1998.

Idem, *Paleografia romno-chirilică (sec. XVI-XIX)*, Oradea, 1995.

Gheție I., Mareș, Al., *Originile scrisului în limba română*, București, 1965.

Goșu, M., Păun, *Album de paleografie românească*, București, 1958.

Guboglu, M., *Tabele cronologice. Datele hegirei și datele erei noastre*, București, 1955.

Monumenta Linguae Dacoromanorum, Biblia, 1688, Pars I-V, Editura Universității „Al.I.Cuza”, Iași, 1988-1997.

Ionașcu, Ion și Pall, Francisc, *Elemente de cronologie*, în vol. *Documente privind istoria României. Introducere*, București, 1956, p.387-663.

P.V. Năsturel, *Nona Plantatio și regele Romaniei moștenitorul Imperiului Byzantin*, (extras din RIAF, vol. XV), București, 1915.

Panaiteanu, P.P., *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965.

Idem, *Contribuții la istoria culturii românești*, București, 1974.

M. Pârvulescu, *Informații bibliografice pentru cronologie*, în RA, nr. 1966, p.356-357.

I.F.Polak, *Timpul și calendarul*, București, 1949.

Pungă, Gh., *Contribuții la biografia marelui logofăt Luca Stroici*, în „Arhiva geneologiei”, I (VII), 1994, 1-2, p. 183-198.

România, Istorie în documente, Album, București, 1992.

Sacerdoțeanu, A., *Introducere în cronologie*, în vol. *Îndrumări în cercetările istorice*, București, 1943, p. 355-373.

Idem, *Culegere de facsimile pentru Școala de arhivistică*, Seria română, București, 1942.

Idem, *Sigiliul domnesc și stema țării*, în “Revista arhivelor”, nr.2, 1968, p. 11-68.

Simonescu Dan, Buluță Gheorghe, *Pagini din istoria cărții românești*, București, 1981.

Vasilescu Veronica, Boiangiu Aneta, *Scrierea chirilică românească. Album de paleografie*, București, 1982.

Vârtosu, Emil, *Paleografia româno-chirilică*, București, 1968, 346p.+32 reproduceri.

MIC GLOSAR HERALDIC

- *acvilă* - pasăre care în heraldică simbolizează forța și curajul. Poziția corectă a acvilei cu aripile deschise și cu capul întors spre dreapta.
- *afrontat* - plasarea față în față a două personaje, animale sau obiecte.
- *arme* - ansamblul elementelor dintr-o stemă.
- *buzdugan* - atribut al suveranității domnești sau a unei dregătorii.
- *cartier* - unul din compartimentele scutului.

- *cimier* - element heraldic plasat în partea cea mai de sus a scutului.
- *câmp* - suprafața scutului.
- *coif* - ornament exterior l scutului simbolizând acoperământul metalic al capului unui cavaler.
- *coroană* - ornament alcutului simbolizând suveranitatea sau rangul nobiliar.
- *cosigilat* - act autentificat cu mai multe peceți.
- *deviză* - inscripție conținând o macimă, o exclamare sau o formulă de credință.
- *desctra-senestra* - termeni care indică poziția spre dreapta sau spre stânga. În heraldică dreapta nu înseamnă dreapta privitorului ci a scutului.
- *exergă* - spațiul de la marginea câmpului sigilar în care este înscrisă *legenda*.
- *fascil* - un brau care desparte pe orizontală câmpul scutului.
- *flancat* - termen ce indică poziția paralelă a unor mobile față de laturile scutului.
- *fleuron* - element component al coroanei care este fixat pe un cerc de aur de obicei dotat cu pietre prețioase.
- *herb* - termen sinonim cu stema.
- *legendă* - textul scris în câmpul sigilar care însoțește emblema.
- *leu* - animal heraldic care alături este foarte des folosit.
- *rampant* - termen folosit pentru unele animale heraldice ridicate pe labele inferioare.
- *scartelat* - împărțit în patru cartiere.
- *scut* - partea centrală a unei steme care simbolizează arma de apărare a cavalerilor.
- *smalțurii* - termen care indică culoarea câmpului unui scut.
- *stemă* - simbolurile care alcătuiesc blazonul unei persoane.
- *timbrat* - termen care indică poziția unui element anterior plasat deasupra scutului.

218 01. 21 11 2 1

Наше общество имеет в своем распоряжении... (Handwritten text in Church Slavonic script, describing a community or estate with various details and names.)

С. П. Б. 1855. 11. 21. 218

Handwritten signature or initials at the bottom center of the page.

Handwritten text in Church Slavonic script, likely a liturgical or administrative document. The text is dense and covers most of the upper page.

Handwritten text in Church Slavonic script, located below the main body of text on the left side.

Handwritten text in Church Slavonic script, located below the main body of text on the right side.

A collection of handwritten signatures and names in Church Slavonic script, arranged in several rows at the bottom of the page. Some names are accompanied by small circular marks or stamps.

Handwritten text in Church Slavonic script, likely a liturgical or administrative document. The text is dense and covers most of the page, with some lines appearing to be part of a larger, possibly illegible, document or a specific prayer. The script is a form of Cyrillic used in the Balkans and Eastern Europe.

Діа. білос. Брон. М. С. Е. ...

Владимир Владимирович

Владимир Владимирович

1670 (7178) martie 15, Iași

<Gheorghe> Duca voievod întărește negustorului Iane, fiul lui Alexe, stăpînirea asupra unei case de pe Ulița Strîmbă a Carvasaralei din Iași, cu loc, dugheni și pivniță, cumpărate de la Gașpar franțuzul ceasornicar și soția sa, Irîna, cu 500 de lei bătuți.

† Иѡ Дѡка воевода, Б(о)жїею м(и)л(о)стїю, г(о)сп(о)даръ Земли Молдавскон. Adecă au venit înaintea noastră și înaintea alor noștri moldovenești boiari, a mari și a mici, Iane neguțitoriul, feciorul Alexii, ginerile lui Paradis, și ne-au arătat un zapis de mărturie făcut dintre mulți neguțitori de aici, din târgu din Iași, și egumeni și alți călugări de la sv(î)nta m(ă)n(ă)stire de la Golăie, prea nume: Hristofor egumănu de Golăie, și Parthenie proegumenu, și Macarie proegumen, și Tudosie ușeriul, și Adam neguțitoriul, ginerile lui Miron, și Ghiorghie cel Bătrîn, și Chirco feciorul lui Ioan, și Ghinea, și Coste s(i)nă Dumitru, și Apostol gramaticul căm(ă)narilor, și Dămiiian ginerile lui Măciucă, și Sima plăcintariul, și Mihai, și Bejan feciorii Simei, și Dăniil călugărul ot Golăie, și Ioan preotul de acolo și mulți neguțitori de frunte, scriind într-acei zapis cum, denaintea lor, au venit Gașpar franțojul ceasornicar și cu făméia lui, Irîna, și cu fata lor, Măgdălina, de-a lor bunăvoie, de nime nevoiți, nici asupriți, și au vîndut a lor direaptă ocină și cumpăratur(ă), o casă gata, cu loc cu tot cît ține ograda, cu pivniță gata și cu dughene ce-au făcut el, care casă i-au fost lui cumpăratur(ă) de la Pană Dașov, ginerile lui Miron ce-au fostu vamăș, și sintu aici în târgu în Iași, pre Ulița Strîmbă a Chirvăsăriei, între casa lui Gheorghe neguțitoriul și între casa lui Dămian. Acésie cas(e) cu totul ce s-au scris mai sus le-au vîndut ei lui Iane neguțitoriul feciorul lui Alexie, ce iaste scris mai sus, dreptu cinci sute de lei bătuți, bani gata; și s-au făcut plată deplin la mîna lor.

Deci domnia mea, împreună cu tot Sfatul nostru, vădzînd acel adevărat zapis iscălit de atîția neguțitori și egumeni, l-am credzut, și de la domnia mea încă am dat și am întărit lui Iane neguțitoriul pre acéle casă ce scrie mai sus, cu pivniți, cu dughene, cu tot locul, ca să-i hie lui și de la domnia mea direaptă ocină și cumpăratură, în véci, și uric și întăritur(ă) neclintită.

Și altul să nu s(e) amestece.

† Ис. в(ъ) л(ѣ)тѡв хзрѡи мартѡ-ѣт-д(ь)ни.

† Бърлѡдѣнѡв вел л(о)гоф(е)т искал <т.р.>

† Енакіе писал.

<Pe verso-ul filei a doua, din sec. XVIII: rezumatul actului în grecește și>: 7178 <1670> mart(ie) 15. No. 2.

Arh. St. București, M-rea Cetățuia, XV/1. Orig., hirtie difolio (42,5 x 28 cm.), filigran, cernăleă nouă, sigiliu domnesc mijlociu

Ης Ιστοριε Ιωαββ: Βασ: Μητρο: Βελουκιδου. Ταυτις ην
 κα Αιαντ κα Α Διονη μετε. Υειε υεσ: κα κεινε αυη, Πετρο: αρετω
 ζητα ακυμε Αργεντα, Καρελε ρην ζητα στρεη μη Δουκιδου, μη
 αβ: μη μεσησιντα βυλιαργειη. Πριεφρηνητα μη ανεστωρ Αρχωνη
 Περη Οκνιτασα κα Ταβριη Μητροπολητασ ροριη Λαταεμη Βυλιαργου
 Κροσφριε, μη σισφρη ε Κλασβαρτμε, μη ροροφρη αβη ζηταμα Μη
 τροπολιε. Πετρο: καρε Δουκιδου Μητροπολητηνη, πε
 αει ζητα γεμαη οχαργια Λαφο Δανιε μη αριεροσφρε φρητηη Μητροπο
 λιη. Δεαμω ρηνηταε εβ σπιλησβιη Μητροπολιη Καπτασι Αρε Δουκιδου
 μη ροσφου ρβειη, κατω ρεσφρη υεσβατραμε φρησφου, μη Λοσθη Δου
 κιδου μη Παζη Ομνηναη Δουκιδου υεσφρη ρεμα Κεσφου, Λανο ρωορλο
 αχιασ αφιεροσφρε μη ρανιε φρητηη Μητροπολιη Πετρο: αφη Κημεσ σα,
 Βεινησ Πομεκφρε. Αγαθα ρηνηταε

238: αυ. κα

Ης Ιστοριε Ιωαββ: Βασ: Μητρο: Βελουκιδου

Εδωκεν Νεωπω
 Ης Ιστοριε Ιωαββ: Βασ: Μητρο: Βελουκιδου

21
 Іоанн Николае Александровъ Боево ; Бризю Матно ; Егоръ Семанъ Московой
 Бине воя доньмъ Лхрмъ Бунтлоо ширинтлоо лхуръ . та лхуръ шл азнъ
 аци фериги шл азна Дони та до маи рино . Каре днъ ртдъ рхшъ Лхуръ
 срипалъ Митри ; аци ма ртдъ шл азна дд Венитуръ . р Венитуръ доншъ
 аци идвантвуръ Бине ма Милъи . Фри вонитъ каншъ Спигнитуръ Аитди
 Пимъ Ауродовъ . Рани каръ широнилъ Агело рмаи лхминацъ Дони , Шад
 союоти рпре дая идто сратъ нотрдъ . Шри сванткъ Аноатркъ Гля ма Мило
 твнъ шна Милъи шна ртдъ сратъ ртдъ ма Аро во . Каро рпаге рдъ
 ати рдъ шл азнъ - ширдтъ , ширдтвуръ , ширдтоа нивонл рдъ а Еш пре
 ати Митри Аширре ширдсвотникъ рдтъ . Ширдтошникъ рдъ ширдтошникъ
 маири . Ширдпогонри рдъи . ширдверри . ширдиле ртдъишъ . ширдъ ртдъи
 ширдкаръ рдъи . ширдкаръ рдъишъ . ширдсадохри . ширдъ рдъишъ . ширдъ
 рдъи . ширдпоаври . ширдпоавъ . ширдъ рдъишъ . ширдъи . ширдсвчъ . ширд
 рдъишъ . ширдъ рдъишъ . ширдъ рдъишъ . Каро срипалъ Митри
 ддларонитъ - преаге вонитъ шл азна дри нисити рдъи . Рдтъ Агелъ
 шл рдъишъ нотагъ ширдъ рдъишъ Милъи рдъишъ . Рдъишъ нотагъ Ауродовъ
 ври . сри рдъишъ нотагъ , са рдъишъ нотагъ . Са ширдъишъ нотагъ . Потти
 сриштриге ататъ аноатркъ рдъишъ рдъишъ та рдъишъ срипалъ рдъишъ . Рдъишъ нотагъ
 на стрниа ма шл рдъишъ ататъ лхминацъ дони та до таи рино . Гема аито
 насааа ага шл азна . шл ртдъишъ . срипалъ нивитри ширдсвотркъ срипалъ
 влнниа поменри . Агата сиръ рдъишъ . Рдъишъ аито рдъишъ . нотагъ :

Іоанн Николае Александровъ Боево

дпораго -
 Гитма

